

## SZÓKÖLCSÖNZÉSEK A MAGYAR NYELVBEN EGY ONLINE SZÓTÁR ALAPJÁN

*Csernicskó István, a nyelvtudományok doktora*

*a Filológia tanszék professzora, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és Pannon Egyetem (Beregszász, Ukrajna)*

e-mail: csernicsko.istvan@kmf.org.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4512-988X>

*Márku Anita, PhD nyelvtudomány*

*egyetemi docens, tudományos munkatárs, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem és ELKH*

*Nyelvtudományi Kutatóközpont (Budapest, Magyarország), és*

*II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia tanszék (Beregszász, Ukrajna)*

e-mail: marku.anita@uni-eszterhazy.hu

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8976-117X>

*Лексичні запозичення є найбільш очевидним наслідком мовних взаємодій та двомовності. Угорський мовний ареал належить до восьми різних держав. Природно, що в різновидах угорської мови за межами Угорщини вживають багато лексичних запозичень. Пропоноване дослідження презентує закарпатський матеріал угорсько-угорського онлайн-словника «Termini», показуючи, наскільки тісні кореляції можна простежити між соціальними та політичними змінами, що відбуваються в угорськомовних регіонах за межами Угорщини на основі матеріалу цього онлайн-словника.*

*Мета статті – представити особливості та унікальність онлайн-словника «Termini». У 2001 році було засновано мережу центрів лінгвістичних досліджень «Termini Research Network», основна мета якої – дослідження варіантів угорської мови, поширених за межами Угорщини. Одне з основних завдань дослідження – зібрати й проаналізувати специфічні елементи лексики розмовної та письмової угорської мови за межами Угорщини.*

*Аналіз засвідчив, що різновиди угорської мови в Карпатському басейні за межами Угорщини неодмінно виявляють різні зміни в тісному зв'язку з соціальним, політичним, економічним і культурним станом угорських громад, який можна спостерігати в окремих країнах. Автори також звертають увагу на те, що у варіантах плюрицентричної угорської мови використано багато запозичень, які відомі не лише в одному регіоні, а деякі з них також включено до онлайн-словника та проілюстровано. Онлайн-словникова база даних створює можливості для дослідження мовних взаємодій і запозичень слів. Цей онлайн-словник може бути особливо корисним під час вивчення взаємодії між угорською та слов'янськими мовами.*

*Ключові слова: лексичні запозичення, мова і суспільство, онлайн-словник, білінгвізм, мовні контакти, мова і суспільство.*

**Bevezetés.** A magyar nyelvterület ma nyolc különböző államhoz tartozik: Magyarországon kívül őshonos magyar közösségek élnek Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia, Horvátország, Szlovénia és Ausztria területén is. 2001-ben jött létre a Kárpát-medence nyolc államában működő magyar nyelvészeti kutatóhelyek hálózata, a Termini Kutatóhálózat (Péntek 2009). Magyarországon a Nyelvtudományi Kutatóközpont (Budapest), Szlovákiában a Fórum Társadalomkutató Intézet keretein működő Gramma Nyelvi Iroda (Somorja), Ukrajnában a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán belül létrejött Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont (Beregszász), Romániában a Szabó T. Attila Nyelvi Intézet (Kolozsvár), Szerbiában a Verbi Nyelvi Kutatóműhely (Szabadka), Horvátországban a Glotta Nyelvi Intézet (Eszék) szervezi a közös kutatási programokat, a Szlovéniában és Ausztriában folyó vizsgálatokat pedig az Imre Samu Nyelvi Intézet (Felsőőr) koordinálja [1, c. 480, 2, c. 153–163]. A közös kutatási programok egyike a Magyarországon kívül beszélt és írott magyar nyelvváltozatok sajátos szókészleti elemeinek gyűjtése, rendszerezése, elemzése [6, c. 145–154]. A 2007 óta on-line is elérhető szótárunkba [24, 2, c. 153–163] azokat a magyarországiaktól

eltérő, idegen eredetű (az adott régió magyar nyelvhasználatában rendszerint az államnyelvből származó vagy kontaktushatásra visszavezethető) szavakat, szójelentéseket gyűjtjük össze, amelyeket a Kárpát-medencében, Magyarország határain túl élő őshonos magyar kisebbségi közösségekben használnak [1, c. 378–389]. A kizárólag valamely Magyarországgal szomszédos államban használt szavak, szókapcsolatok mellett azokat a lexémákat is gyűjtjük az adatbázisba, amelyek Magyarországon is használatosak, de más jelentésben [13, c. 340–358.].

Mivel ez az online szótári adatbázis a magyarral a Kárpát-medencében érintkező számos nyelvből (főként a Magyarországgal szomszédos országok államnyelveiből, többségi nyelveiből: szlovák, ukrán, orosz, román, szerb, horvát, szlovén, német) tartalmaz (főként) közvetlen kölcsönszókat, az adatbázis a magyar és az indoeurópai nyelvek közötti kontaktusok vizsgálatának gazdag forrása [5, c. 82–93]. Mivel nem papír alapú, hanem internetes szótári adatbázisról van szó, az egyes szócikkek szerkesztése során gyakorlatilag nincsenek terjedelmi korlátok, így a sok élőnyelvi példamondat, a bő kontextus lehetővé teszi a jelentésárnyalatok elkülönítését, a stílusminősítések pontosítását [7, c. 417–431]. A könnyen kereshető adatbázisban a címszavak számos szempont szerint listázhatók: régió, stílusminősítés, átadó nyelv, szófaj, fogalomkör stb.

2022 nyarán a teljes szótári adatbázisban 5500 címszó található.

**Szakirodalmi áttekintés.** Kelet-Közép Európa azon országaiban, ahol őshonos magyar közösség él, valamint kontrollcsoportként Magyarországon 1996-ban egy közös szociolingvisztikai kutatás zajlott, amelynek eredményeit *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* című könyvsorozatban foglalták össze a kutatásban részt vevők: Csernicsek István *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)* (1998), Göncz Lajos *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)* (1999), Lanstyák István *A magyar nyelv Szlovákiában* (2000), Szépfalusi István – Vörös Ottó – Beregszászi Anikó – Kontra Miklós *A magyar nyelv Ausztriában és Szlovéniában* (2012), Péntek János – Benő Attila: *A magyar nyelv Romániában (Erdélyben)* (2020). E kötetek és maga a kutatás is úttörő volt, hiszen ennek köszönhetően nyerhettek betekintést az addig tabuként kezelt határon túli nyelvváltozatokba, nyelvhasználati szokásokba. Ekkor merül fel az egységes magyar irodalom mintájára az egységes, nemcsak magyarországi magyar nyelv felfogása is. Péntek János [18, c. 97–123; 19, c. 115–125] e tekintetben így fogalmaz: „el kellene érni, hogy a magyar jelző a nyelvvel kapcsolatban... a kézikönyvek, szótárak címében is valóban a magyart jelentse, ne csak a magyarországit!” E téma körül jelentős vita bontakozik ki „a magyarországi magyar nyelvet” féltők és „az egységes magyar nyelvet” támogatók között a tudományos folyóiratokban.

S hogy mik vezettek a nyelvi szétfejlődéshez, különfejlődéshez: 1) a régiók közti különbségek egy része még 1918 előtti időszakból való, vagyis már korábban is fennállt; 2) a nagyobb fokú elválasztottság, vagyis a magyar nyelvterületen belül államhatárok jöttek létre, s így erősebb lett a régióon belül az érintkezés; 3) az utóállamokba került magyarok életét más-más, de ugyanazon országon belül nagymértékben hasonló politikai, gazdasági, társadalmi kulturális stb. körülmények befolyásolták és befolyásolják [8, c. 251–258; 15, c. 121–123].

A Lanstyák István által használt fogalom a magyar nyelv többközpotúsága problémakörhöz kapcsolódik, amely heves vitákat váltott ki és vált ki ma is a nyelvészek körében. Ezért az ő általa használt nyelvi szétfejlődés fogalom alatt e tanulmány keretében minden esetben a nyelvi különfejlődés fogalom értendő.

A nyelvi szétfejlődés dokumentálásának tekinti Lanstyák [15, c. 118–135] a szóhatártalanítás folyamatát. A folyamat az 1995 és 2003 között a Magyar értelmező kéziszótár 2., átdolgozott kiadásába bekerült erdélyi, felvidéki és kárpátaljai határon túli szavainak bekerülésével kezdődött. Ennek a programnak a keretében határon túli szavak kerültek még az Osiris Helyesírás szótári részébe, a Tolcsvai által írt Osiris Idegen szavak szótárába és az Eöry Vilma főszerkesztésével készült Értelmező szótár +-ba [10; 21; 26].

**A munka tárgya és célja.** A Termini kutatóhálózat egyik fő kutatási programja a ht-lista is, amely 2007-től Termini magyar-magyar szótár néven vált ismertté. 2023 januárjában a szótár 5356 szócikket tartalmaz. Tanulmányunkban ennek a több szempontból is egyedülálló és

elemezhető [11, c. 233–255; 12, c. 389–401; 23, c. 402–417], online szótárnak és adatkörpusznak a rövid bemutatására vállalkozunk. Az a célunk, hogy a Kárpátalja régióhoz tartozó szószedet (a szótárban a Ka felségjelzésű szócikkek) válogatott szócikkeinek elemzésével bemutassuk a speciális, csak a régióra jellemző sajátosságokat, és a többi régióval való kapcsolódási pontokat is.

Azt is érintjük a munkában, hogy miért tekinthető a magyar nyelv pluricentrikusnak [14, c. 72–84; 16; 28, c. 27–42], azaz hogyan jelenik meg a nyelvi változatosság és nyelvi rétegződés a nyelvi különfejlődés eredményeként.

Tolcsvai [25, c. 256] tanulmányában rámutat, hogy az egy nyelven belül több különböző államban élő, azonos nyelvhez tartozó változatok közötti különbségek fel- és elismerése, a regionális sztenderdek státusztervezési mozzanattal való beiktatása, a központi sztenderddel viszonyba hozása fontos mozzanata a magyar nyelvészetnek.

**Eredmények. Néhány azonosság és különbség.** Az online szótári adatbázis elemzése alapján kiderül, hogy számos olyan kölcsönszó használatos a Magyarországgal szomszédos országok magyar nyelvváltozataiban, amelyek nem csupán egy, hanem több régióban is ismertek.

Az egyes rövidítések az alábbi országokban élő magyar közösségeket jelölik: Fv: Felvidék, Szlovákia; Ka: Kárpátalja, Ukrajna; ER: Erdély, Románia; Va: Vajdaság, Szerbia; Hv: Horvátország; Mv: Muravidék, Szlovénia; Öv: Órvidék, Ausztria; HU: Magyarország. Így például a pólóing, illetve ujjatlan sporting megnevezésére több régióban találunk hasonló szavakat: Er *majó* ‘ujjatlan sporting, trikó’, Ka *májka* ‘ua’, Va, Hv *majica* ‘pólóing, atlétatrikó’; Mv *májca* ‘pólóing’. A különféle üdítőitalok neve is hasonló a legtöbb régióban: Er *szukk* ‘üdítőital’, ‘szörp’, Ka *szok* ‘gyümölcsle’, Mv *szok* ‘gyümölcsle, üdítőital, szörp’, Hv *szók* és Va *szokk* ‘gyümölcsle, üdítőital, szörp’.

Egy-egy esetben előfordulnak több (öt, hat, hét) régióra kiterjedő teljes hangalaki és jelentésbeli azonosságok is a közvetlen kölcsönszavak között. Például Er, Fv, Öv, Va, Hv, Mv *cirkula* ‘körfürész’; Fv, Va, Hv, Mv, Ka *szesztra* ‘(kórházi) nővér, ápolónő’; Fv, Va, Hv, Mv, Öv, Ka *tunel* ‘alagút’; Fv, Va, Hv, Mv, Ka *vetrovka* ‘(szél)dzseki’ stb. Annak a betegségnek a megnevezésében pedig, melyet Magyarországon *influenza*-ként ismernek, inkább a magyarországi magyarok számítanak kivételnek, hiszen ezt minden szomszédos államban nagyjából hasonlóan nevezik meg a magyarok: Er, Va, Hv, Mv *gripa*, Ka *gripp*, Öv *grippe*, Fv *chripka* (standard magyar: *influenza*). Hasonló mondható el a minden Magyarországgal szomszédos állam magyar közösségeiben *szeminár*-ként megjelenő, ‘szeminárium; továbbképző tanfolyam’ jelentésben előforduló lexémáról: csak a magyarországi magyarok körében nem használatos a szó ebben a hangalakban.

Több olyan lexéma is szerepel az online szótári adatbázisban, amelyek azonos hangalakúak ugyan, ám más-más jelentés kapcsolódik hozzájuk az egyes régiókban.

A ht-listában szereplő *blokk* szónak például a következő jelentéseit találhatjuk:

- 1) Fv, Va, Ka, Hv, Mv, Öv ‘(lakótelepi) panelház, tömbház’;
- 2) Ka ‘karton (cigaretta)’;
- 3) Va, Hv ‘agyagból égetett üreges építőelem’.

A 2007-ben Budapesten kiadott idegen szavak szótára [26, c. 137] tartalmazza a *blokk* szó fenti jelentéseit, és ezek mellett további 13 jelentést ad meg. A fenti három jelentésnél a közmagyar szótár jelzi, hogy ezek a jelentések csak a magyar nyelv jelzett állami változataiban fordulnak elő.

**Néhány példa a szótár kárpátaljai anyagából.** A szótári adatbázis anyaga kiválóan alkalmas az Ukrajnában, Kárpátalján használt magyar nyelvváltozatok szláv kölcsönszavainak elemzésére is [4, c. 24–27]. A folyamatosan bővülő online szótári adatbázisban 2022 őszén 890 olyan szócikk található, amelyben szerepel a Ka rövidítés, vagyis ennyi olyan szót, szókapcsolatot, jelentést regisztrál a szótár, amelyek előfordulnak a kárpátaljai magyar nyelvhasználatban (is).

A több régióban előforduló kölcsönszavak mellett természetesen számos olyan szó is használatos Kárpátalján, melyek csak a magyar nyelvterület ezen részén ismertek. Ezeknél elsősorban az ukrán vagy az orosz (hiszen Kárpátalja 1945 és 1991 az orosz nyelvet preferáló Szovjetunió része volt) az átadó nyelv. Ezek a szavak jelentős részben olyan fogalmak, tárgyak, intézmények stb. megnevezésére szolgálnak, amelyeket a kárpátaljai magyar beszélők a magyar nyelvterület több államba szakadása előtt nem (nagyon) ismertek [15, c. 118–135]. Ilyen például 'a szovjet (és az utódállamok) hadseregében az idős katonáknak a fiatalokkal szembeni kegyetlen bánásmódja' jelentésben ismert, orosz eredetű *gyedovcsina*. Figyelemre méltó, hogy a szlovákiai magyar nyelvhasználatban hasonló jelentésben ('hadseregben, kollégiumban fiatalabbak, gyengébbek zaklatása') ismert a *sikanéria* lexéma.

Vannak azonban olyan elemek is az online szótári adatbázis kárpátaljai felségjelzésű részében, amelyek szorosan kapcsolódnak a 2004-es narancsos forradalom, illetve a 2014-es méltóság forradalma után felgyorsult társadalmi, politikai, közigazgatási átalakulásokhoz, valamint a 2014 tavaszán kitört kelet-ukrajnai fegyveres konfliktus eseményeihez.

Az egy évtizednyi különbséggel egymást követő két ukrajnai forradalom során egyaránt központi, szimbolikus szerepet játszott az a tér, ahol az események nagy része történt: az ukrán főváros ukránul *Маїдан незалежності*, azaz *Függetlenség tere* nevet viselő közterülete. A forradalmakról szóló hírek és tudósítások révén a tér nevéből köznevesült a *majdan* lexéma, amely ma már nemcsak a kijevi főteret, hanem az ott lezajlott eseményeket is jelenti, amint ez a Termini magyar-magyar szótárban a *majdan* szócikkben található példamondatból is kitűnik: „Nagyszabású, véres cirkusz a köztereken ide, háború Donbászban oda, a pénzpumpa ugyanúgy működött tovább. A majdanok kifutása tovább erősíti a fenti felfogást”.

Az ukrajnai politikai válságok sorozatához köthető két további tulajdonnév köznevesülése: a *tyituszka* és a *porohobot*. A *tyituszka* főnév azokat a (rendszerint jó fizikumú, fiatal) személyeket jelöli, akik megfelelő fizetség fejében felbérelhetők, hogy politikai tüntetéseken vegyenek részt vagy zavarkeltést provokáljanak a politikai ellenfelek nyilvános (kampány)rendezvényein. A *tyituszka* köznévi egy Vagyim Tyituszka nevű bilacerkvai személy nevéből köznevesült, aki politikai megrendelésre támadt ellenzéki újságírókra. A negatív jelentéstartalmú lexéma ma már általában jelöl minden, politikai eseményeken rendbontást kezdeményező személyt, mint ebben a példamondatban: „Sportos külsejű emberek egy csoportja kezdetben elállta Hricenko útját, majd a politikust kísérő híveire támadt. Néhányat közülük a »tyituskák« megverték”.

A *porohobot* lexéma a 2019-es ukrajnai elnökválasztások előtti időszakban jelent meg az ukrán politikai szakzsargonban és a politikai újságírásban, majd onnan átkerült a kárpátaljai magyar lapok, hírportálok szókincsébe is. A *porohobot* Petro Porosenko ukrajnai politikus nevéből alakult, és az egykori elnök feltétlen híveit, politikai aktivistáit, pártjának tagjait jelöli, mint például ebben a példamondatban: „Az utóbbinak különösen azért van nagy jelentősége, mivel az ellenzéki párt és maga Porosenko is jelentős médiával rendelkezik, lásd a Prjamij és a Pjatij tévécsatornákat, valamint a »szövetséges« Eszpresszót, továbbá a lojális szakértők, bloggerek és egyéb világhálós írogatók hálózatát, akiket a köznyelv porohobotokként emleget”.

Több olyan szó is megjelenik a magyar–magyar online szótárban, amelyek a kelet-ukrajnai fegyveres konfliktushoz kapcsolódnak. Ilyen például az ukrán *Антитерористична операція* szó szerkezetből létrejött, 'antiterrorista operáció, terrorellenes hadművelet' jelentésben használt *ATO* mozaikszó, amely a 2014 áprilisában a kelet-ukrajnai Donyeck és Luhanszk megyék területén kirobbant, több ezer áldozatot követelő fegyveres konfliktus megnevezésére szolgál. Ebből jött létre az *ATO-s* melléknév és főnév, amely egyrészt az *ATO*-val kapcsolatos fogalmak, tárgyak, események jelzője (például: *ATO-s veszteség*, *ATO-s múzeum*, *ATO-s veterán*), másrészt azokat a fegyvereseket jelöli, akik az ukrán kormányerők oldalán vettek, vesznek részt a harcokban.

**A társadalmi változások lenyomata a szókészletben.** Közhely, hogy a szókészlet változásai szorosan és gyorsan követik a társadalmi átalakulásokat. Egy ukrajnai törvény és az általa előírt közigazgatási reform következményeként például több új címszó jelent meg a Termini magyar–magyar szótárában [26, c. 27–42].

Ukrajnában a Verhovna Rada (a parlament) 2015-ben fogadta el az *Önkormányzatok önkéntes egyesüléséről szóló törvényt*, mellyel kezdetét vette az ukrán közigazgatási reform, melyet decentralizáció néven emlegetnek az ukrán sajtóban, s így került az ukrán *децентралізація* megfelelőjeként a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba a *decentralizáció* lexéma. Bár az Osiris Idegen szavak szótára [26, c. 208] tartalmaz *decentralizáció* szócikket, abban 'a döntések minél alacsonyabb szintre helyezése egy intézményen belül' jelentés szerepel. A kárpátaljai magyar nyelvhasználatban azonban a *decentralizáció* 'a járások összevonását, illetve korábban önálló települési önkormányzatok nagyobb, több egységből álló önkormányzati társulásokba való egyesítését eredményező közigazgatási reform' jelentésben használatos.

A jogszabályban előírt közigazgatási reform során Ukrajnában számos járást vontak össze, illetve a helyi városi és falusi önkormányzatoknak társulás révén úgynevezett *kistérségekbe* (*hromada* vagy *OTH*) kellett szerveződniük. A decentralizáció keretében Ukrajnában a korábban létező 490 járásból az összevonások révén 136 új járás alakult. Kárpátalja 13 járása helyén például mindössze 6 (Ungvári, Munkácsi, Beregszászi, Huszti, Técsői és Rahói) járás maradt, míg a korábbi 337 helyi önkormányzat 64 kistérségbe szerveződött a régióban [9, c. 160].

A törvényileg előírt közigazgatási összevonások kapcsán nemcsak a *decentralizáció* lexéma került be a Termini online szótárba, hanem a több korábbi települési önkormányzat egyesülése révén létrejött önkormányzati társulást megnevező, egyébként szinonim *hromada/hromáda*, illetve *OTH/OTG* szócikk is.

**hromada** (hromáda) (fn) ~k, ~t, ~ja. (*Hiv*) (*Pol*) **Ka** (*ált*) (*szak+közél*) (*köz*) (*új*) kistérség, közigazgatási egység; egyesített területi közösség; az ukrainai decentralizáció folyamán létrejött településtársulás ♠ Ka *Magyar szempontból sikeresnek nevezte a hromadák kialakításáról elfogadott tervezetet Barta József, a Kárpátaljai Megyei Tanács első helyettese, a KMKSZ alelnöke.* (<http://www.karpatalja.ma>) ♠ Ka *A politikus szerint a megyei adminisztráció által benyújtott kialakítási terv is kedvező volt, de sikerült tovább bővíteni a magyar érdekeltségű kistérségek számát, miután a szürtei és a kaszonyi hromada is megkapta a szükséges szavazatokat.* (<http://www.karpatalja.ma>). [ukr громада 'ua'] (→kistérség, OTG, OTH)

**OTH** [otehe] (fn) ~k, ~t, ~je. (*Hiv*) (*Pol*) **Ka** (*id*) (*szak+sajtó*) (*köz*) egyesített területi közösség; az ukrainai decentralizáció folyamán létrejött településtársulás; kistérség ♠ Ka *Február 3. és 14. között kényszerszünetet vezetnek be a Munkácsi településtársulás (egyesített területi közösség, OTH) területén.* (<http://life.karpat.in.ua>). [ukr betűszó OTГ, Об'єднана територіальна громада 'ua'] (→OTG, hromada, kistérség)

**OTG** [otege] (fn) ~k, ~t, ~je. (*Hiv*) (*Pol*) **Ka** (*ált*) (*közél*) (*köz*) (*új*) egyesített területi közösség; az ukrainai decentralizáció folyamán létrejött településtársulás ♠ Ka *Az egyesített területi hromadák (OTG) – melyekből jelenleg Ukrajna-szerte 640 alakult –, működésének hatékonyságát Demjancsuk számokkal támasztotta alá.* (<https://karpathir.com>). [ukr betűszó OTГ, Об'єднана територіальна громада 'ua'] (→OTH, hromada, kistérség)

A decentralizáció révén létrejött *hromada/hromáda* vagy *kistérség*, esetleg *OTH/OTG* élén az önkormányzati választások keretében megválasztott tisztségviselő, a *sztároszta* áll.

**sztároszta** (fn) ~k, ~t, ~ja. (...) **4.** (*Hiv*) **Ka** (*ált*) (*köz*) (*köz*) a decentralizáció néven emlegetett ukrainai közigazgatási reform nyomán létrejött kistérségek választott vezetője, elöljárója ♠ Ka *Természetesen ez a lista is módosulni fog, hiszen biztosan lehet tudni, hogy Petei Judit a KMKSZ megyei frakciójának lesz a tagja, s feltehetően olyanok is lesznek, akik sztároszták maradnak az új közigazgatási rendszerben.* (<https://kiszo.net>). [or/ukr староста 'elöljáró, vezető' < or старейшина 'elöljáró'] (→elöljáró)

Hogy aztán a párhuzamosan használatos, szinonim *hromada*, *hromáda*, *OTH*, *OTG* közül mely(ek) marad(nak) fenn hosszabb távon, csak az idő mutatja meg; könnyen lehet, hogy végül a fenti kölcsönszavak magyar megfelelője, a *kistérség* nyer teret és szorítja ki a többit a használatból.

**Összefoglalás.** A fent említett (és persze az adatbázisban szereplő, de itt nem említett) szavak Kárpátalján általában széles körben ismertek. A helyi magyar nyelvű sajtóban (és onnan átvéve nem ritkán a magyarországi hírügynökségek közleményeiben) is gyakran megjelenő

nyelvi elemek jól jelzik, milyen gyorsan változhat egy nyelv szókészlete. Arra is rávilágítanak azonban ezek a szavak, hogy – Szilágyi N. Sándor megállapítása szerint – Trianon óta „a Kárpát-medencében a magyar nyelv nem egyetlen országban változik, hanem a történelem jelenlegi állása szerint most éppen nyolcban egyszerre, a nyelvi változást pedig minden országban más-más tényezők befolyásolják. Ennek következtében az egyes országokban a magyar nyelvnek sajátos változatai alakultak ki, amelyek, ha nem térnek is el egymástól annyira, hogy az emberek ne értenék meg továbbra is könnyűszerrel egymást, számos, viszonylag könnyen azonosítható jellegzetességet mutatnak. Emiatt szoktunk velük kapcsolatban nyelvi különfejlődésről is beszélni” [22, c. 105–117].

A Termini magyar–magyar szótára kiváló alátámasztása annak, hogy „Az adminisztratív határok kialakulásuk után elkezdik befolyásolni a határon belül és azok másik oldalán beszélt nyelvváltozatokat. Mivel a határok meghatározzák a nyelvet beszélők szociális hálóját, a határon belüli kapcsolatok felerősödnek, a határon átnyúló kapcsolatok akadályokba ütköznek. Így az államhatárok kettős természetűek, mivel egyszerre idéznek elő konvergenciát és divergenciát: a határon belül beszélt változatok elkezdnek egymáshoz közeledni és a kiegyenlítődés irányába fejlődni, míg a határ másik oldalán beszélt változatok elkezdnek különfejlődni, sőt végül új nyelvvé alakulhatnak” [17, c. 7–15]. A magyarországi és határon túli magyar nyelvhasználat közötti eltérések tehát természetes nyelvi folyamatok szükségszerű következményei, amelyek azonban önmagukban nem fenyegetik a magyar nyelv egységét a Kárpát-medencében [22, c. 105–117]. Az angol, német, spanyol, francia, olasz nyelvváltozatok között jóval nagyobb eltérések vannak, mint a magyar nyelv különböző változatai között, mégsem szakadtak több különböző nyelvre.

#### Felhasznált irodalom

1. Benő, A., Lanstyák, I., P. Márkus, K. & M. Pintér T. 2021. A Termini magyar–magyar szótár és adatbázis szerkezeti és szerkesztési sajátosságai. *Magyar Nyelvőr* 145/4: C. 378–389. DOI: 10.38143/Nyr.2021.4.378.
2. Benő A., Juhász, T. & Lanstyák, I. 2020. A Termini „határtalan” szótára. *Magyar Tudomány* 181/2. C. 153–63.
3. Benő, A. & Péntek, J. (szerk.). 2011. *A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tíz éve*. Dunaszerdahely–Kolozsvár: Gramma Nyelvi Iroda – Szabó T. Attila Nyelvi Intézet.
4. Beregszászi, A. 1997. Kárpátaljai szavak a Magyar Értelmező Kéziszótárban? *Pánsíp* V/2. C. 24–27.
5. Csernicskó, I., Hires, K. & Márku, A. 2010. A szókölcsönzés. In: Csernicskó István (szerk.): *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. Budapest–Beregszász: MTA–Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóintézet. C. 82–93.
6. Csernicskó, I., Márku, A. & Máté, R. 2022. The (online) dictionary of pluricentric Hungarian. In: Rudolf Muhr, Reglindis De Ridder, Gerhard Edelmann, Aditi Ghosh eds. *Pluricentric languages in different theoretical and educational contexts*. Graz–Berlin: PCL-PRESS, 2022. C. 145–154.
7. Csernicskó, I. & Márku, A. 2021. Ízelítők a Termini magyar–magyar szótár kárpátaljai anyagából. *Magyar Nyelvőr* 145/4. C. 417–431. DOI: 10.38143/Nyr.2021.4.417.
8. Csernicskó, I. 2003. A nyelvi egységről és a nyelvi különfejlődésről. In: Csernicskó István (szerk.): *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. PoliPrint. Ungvár. C. 251–258.
9. Csernicskó, I., Hires-László, K., Karmacsi, Z., Márku, A., Máté R. & Tóth-Orosz, E. 2021. *A magyarok és a Magyar nyelv Kárpátalján*. Termini Egyesület. Törökbálint. C. 160.
10. Eöry, V. 2007. *Értelmező szótár+ [Defining dictionary plus]*. Budapest: Tinta Kiadó.
11. Karmacsi, Z., Márku, A. & Csurman-Puskás, A. 2022. The Expedience of the Termini online Hungarian-Hungarian Dictionary in the Process of Teaching Hungarian as a Foreign Language (in Transcarpathia). *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica* 2022/2. C. 233–255.
12. Kolláth, A., Lehocski-Samardžić, A. & Vukov Raffai, É. 2021. Az oktatás terminológiája a Termini-szótárban – délszláv nyelvi kontaktusban. *Magyar Nyelvőr* 145/4. C. 389–401. DOI: 10.38143/Nyr.2021.4.389.
13. Lanstyák, I., Benő, A. & Juhász, T. 2011. A Termini magyar–magyar szótár és adatbázis. In Benő, A. – Péntek, J. (eds.): *A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tíz éve*. Gramma Nyelvi Iroda – Szabó T. Attila Nyelvi Intézet, Dunaszerdahely–Kolozsvár. C. 340–358.
14. Lanstyák, I. 1995. Többközpontú nyelv-e a magyar? [Is Hungarian a pluricentric language?] *Irodalmi Szemle* 38(1). C. 72–84.
15. Lanstyák, I. 2008. A magyar szókészlet szétfejlődése 1918 után. [The development of the Hungarian vocabulary after 1918] In: *Értékek, dimenziók a magyarságtudományban*. [Values, dimensions in Hungarian research] Ed. Cs. Fedinec. Budapest: MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság. C. 118–135.

16. Muhr, R., Vančo, I., Kozmács, I. & Huber, M. (Eds.). 2020. *Hungarian as a Pluricentric Language in Language and Literature*. Bern, Switzerland: Peter Lang D. Retrieved Jul 9, 2021.
17. Palander, M., Riionheimo, H. & Koivisto, V. 2018. Introduction: Creating and Crossing Linguistic Borders. In: Palander, M., Riionheimo, H., & Koivisto, V. (eds.): *On the Border of Language and Dialect*. Finnish Literature Society. Helsinki. C. 7–15.
18. Péntek, J. 2009. Termini: The Network of Hungarian linguistic Research Centres in the Carpathian Basin. *Minorities Research* 11. C. 97–123.
19. Péntek János 2007. Transzszilvanizmusok, romanizmusok és a határtalanítás programja. In : Maticsák Sándor (szerk.) *Nyelv, nemzet, identitás. I. kötet*. Nemzetközi Magyarágtudományi Társaság. Budapest – Debrecen. C. 115–125.
20. Péntek, János 2018. A külső régiók. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője*. Gondolat Kiadó. Budapest. C. 179–198.
21. Pustvai, F. (ed.) 2003. *Magyar értelmező kéziszótár. Második, átdolgozott kiadás*. [Concise defining dictionary of Hungarian. 2nd, revised edition.] Budapest: Akadémiai Kiadó.
22. Szilágyi N. S. 2008. A magyar nyelv a Magyarországgal szomszédos országokban. In : Fedinec Csilla (szerk.): *Értékek, dimenziók a magyarágtudományban*. MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság. Budapest. C. 105–17.
23. Szoták, Sz. 2021. Országspecifikus oktatási terminusok terminológiai és szociolingvisztikai elemzése a Termini magyar–magyar szótár példái alapján (Ausztria). *Magyar Nyelvőr* 145/4. C. 402–417. DOI: 10.38143/Nyr.2021.4.402.
24. Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat. URL : <http://termini.nyud.hu/htonline/htlista.php?action=firstpage>.
25. Tolcsvai, Nagy, G. 1998. Lehetőségek és köteleességek a magyar nyelvi tervezésben. In : Tolcsvai Nagy Gábor *Nyelvi tervezés*. Universitas Kiadó. Budapest.
26. Tolcsai, Nagy, G. (szerk.) 2007. *Idegen szavak szótára*. [Dictionary of foreign words]. Osiris Kiadó. Budapest.
27. Tolcsvai, Nagy, G. 2018. Az anyaország és a külső régiók, a határtalanítás. In: Tolcsvai Nagy G. (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője*. Gondolat Kiadó. Budapest. C. 150–163.
28. Ре́йка Мате́й, Еніке Товт-Орос, Степан Черничко. 2022. Онлайн-словник плурицентричної угорської мови. *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica*. 2022/1. C. 27–42.

#### References

1. Benő, A., Lanstyák, I., P. Márkus, K. & M. Pintér T. (2021). A Termini magyar–magyar szótár és adatbázis szerkezeti és szerkesztési sajátosságai [Structure of the Termini Hungarian-Hungarian Dictionary and Corpus]. In: *Magyar Nyelvőr*, 145, 4, 378–389(in Hung.).
2. Benő A., Juhász, T. & Lanstyák, I. (2020). A Termini „határtalan” szótára. [Termini, the „borderless” Dictionary]. In: *Magyar Tudomány*, 181, 2, 153–63 (in Hung.).
3. Benő, A. & Péntek, J. (szerk.) (2011). *A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tíz éve. [Ten Years in the Termini Hungarian Research-Network]*. Dunaszerdahely–Kolozsvár: Gramma Nyelvi Iroda – Szabó T. Attila Nyelvi Intézet (in Hung.).
4. Beregszászi, A. (1997). Kárpátaljai szavak a Magyar Értelmező Kéziszótárban? [Hungarian words in the Hungarian Interpretive Dictionary?]. In: *Pánsíp*, V/2, 24–27 (in Hung.).
5. Csernicskó, I., Hires, K. & Márku, A. (2010). A szókölcsonzés [Lexical borrowing]. In: Csernicskó István (szerk.): *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról [The word keeps us. Useful information about Transcarpathian Hungarian language usage]*. Budapest–Beregszász: MTA–Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóintézet, 82–93 (in Hung.).
6. Csernicskó, I., Márku, A. & Máté, R. (2022). The (online) dictionary of pluricentric Hungarian. In: Rudolf Muhr, Reglindis De Ridder, Gerhard Edelmann, Aditi Ghosh eds. *Pluricentric languages in different theoretical and educational contexts*. Graz–Berlin: PCL-PRESS, 145–154 (in Eng.).
7. Csernicskó, I. & Márku, A. (2021). Ízelítők a Termini magyar–magyar szótár kárpátaljai anyagából. [Samples from the Transcarpathian material of the Termini Hungarian-Hungarian Dictionary]. In: *Magyar Nyelvőr*, 145/4, 417–431 (in Hung.).
8. Csernicskó, I. 2003. A nyelvi egységről és a nyelvi különfejlődésről. In: Csernicskó István (szerk.): *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba [The way of our word. Introduction to the use of the Transcarpathian Hungarian language]*. PoliPrint. Ungvá, 251–258 (in Hung.).
9. Csernicskó, I., Hires-László, K., Karmacsi, Z., Márku, A., Máté R. & Tóth-Orosz, E. (2021). *A magyarok és a Magyar nyelv Kárpátján [Hungarians and Hungarian language in Transcarpathia]*. Termini Egyesület. Törökbálint, 160 (in Hung.).
10. Eöry, V. (2007). *Értelmező szótár+ [Defining dictionary plus]*. Budapest: Tinta Kiadó (in Hung.).
11. Karmacsi, Z., Márku, A., & Csurman-Puskás, A. (2022). The Expedience of the Termini online Hungarian–Hungarian Dictionary in the Process of Teaching Hungarian as a Foreign Language(in Transcarpathia). In: *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica*, 2, 233–255 (in Eng.).

12. Kolláth, A., Lehocki-Samardžić, A. & Vukov Raffai, É. (2021). Az oktatás terminológiája a Termini-szótárban – délszláv nyelvi kontaktusban. [The terminology of education in the Termini dictionary - South Slavic language contact]. In: *Magyar Nyelvőr*, 145/4, 389–401 (in Hung.).
13. Lanstyák, I., Benő, A., & Juhász, T. (2011). A Termini magyar–magyar szótár és adatbázis [The Termini Hungarian-Hungarian Dictionary and Corpus]. In: Benő, A. –Péntek, J. (eds.): *A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tíz éve [Ten Years in the Termini Hungarian Research-Network]*. Gramma Nyelvi Iroda – Szabó T. Attila Nyelvi Intézet, Dunaszerdahely–Kolozsvár, 340–358 (in Hung.).
14. Lanstyák, I. 1995. Többközpontú nyelv-e a magyar? [Is Hungarian a pluricentric language?] *Irodalmi Szemle* 38(1), 72–84 (in Hung.).
15. Lanstyák, I. (2008). A magyar szókészlet szétfejlődése 1918 után [The development of the Hungarian vocabulary after 1918]. In: *Értékek, dimenziók a magyarságtudományban. [Values, dimensions in Hungarian research]* (Ed. Cs. Fedinec). Budapest: MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, 118–135 (in Hung.).
16. Muhr, R., Vančo, I., Kozmács, I., & Huber, M. (Eds.). (2020). *Hungarian as a Pluricentric Language in Language and Literature*. Bern, Switzerland: Peter Lang D. Retrieved Jul 9, 2021 (in Eng.).
17. Palander, M., Riionheimo, H., & Koivisto, V. 2018. Introduction: Creating and Crossing Linguistic Borders. In: Palander, M., Riionheimo, H., & Koivisto, V. (eds.): *On the Border of Language and Dialect*. Finnish Literature Society. Helsinki, 7–15 (in Eng.).
18. Péntek, J. (2009). Termini: The Network of Hungarian linguistic Research Centres in the Carpathian Basin. *Minorities Research*, 11, 97–123 (in Eng.).
19. Péntek, János (2007). Transzszilvanizmusok, romanizmusok és a határtalanítás programja [Transylvanianisms, Romanisms and the program of debordering]. In: Maticsák Sándor (szerk.) *Nyelv, nemzet, identitás. I. kötet. [Language, Nation, Identity]*. Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság. Budapest – Debrecen, 115–125 (in Hung.).
20. Péntek, János (2018). A külső régiók. [The outer regions]. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője [The Present and the Future of Hungarian Language]*. Gondolat Kiadó. Budapest, 179–198 (in Hung.).
21. Pusztai, F. (ed.) (2003). *Magyar értelmező kéziszótár. Második, átdolgozott kiadás [Concise defining dictionary of Hungarian. 2nd, revised edition]*. Budapest: Akadémiai Kiadó (in Hung.).
22. Szilágyi N. S. (2008). A magyar nyelv a Magyarországgal szomszédos országokban [Hungarian language in countries neighboring Hungary]. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Értékek, dimenziók a magyarságtudományban*. MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság. Budapest, 105–117 (in Hung.).
23. Szoták, Sz. (2021). Országspecifikus oktatási terminusok terminológiai és szociolingvisztikai elemzése a Termini magyar–magyar szótár példái alapján (Ausztria) [Terminological and sociolinguistic analysis of country-specific educational terms based on examples from the Termini Hungarian-Hungarian dictionary (Austria)]. In: *Magyar Nyelvőr*, 145/4, 402–417 (in Hung.).
24. Termini Hungarian Research-Network. Magyar Nyelvi Kutatóhálózat. Available at: <http://termini.nytud.hu/htonline/htlista.php?action=firstpage> (in Hung.).
25. Tolcsvai, Nagy, G. (1998). Lehetőségek és kötelességek a magyar nyelvi tervezésben. [Opportunities and duties in Hungarian language planning]. In: Tolcsvai Nagy Gábor. *Nyelvi tervezés [Language planning]*. Universitas Kiadó. Budapest (in Hung.).
26. Tolcsai, Nagy, G. (szerk.) (2007). *Idegen szavak szótára [Dictionary of foreign words]*. Osiris Kiadó. Budapest (in Hung.).
27. Tolcsvai, Nagy, G. (2018). Az anyaország és a külső régiók, a határtalanítás [The motherland and the external regions: de-bordering in language]. In: Tolcsvai Nagy G. (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője [The Present and the Future of Hungarian Language]*. Gondolat Kiadó. Budapest, 150–163 (in Hung.).
28. Máté, R., Tóth-Orosz, E. & Csernicso, I. (2022). Онлайн-словник плюрицентричної угорської мови [The online dictionary of pluricentric Hungarian]. In: *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica*, 1, 27–42 (in Ukr.).

## LOANWORDS IN THE HUNGARIAN LANGUAGE BASED ON AN ONLINE DICTIONARY

*István Csernicso, Doctor of Linguistics,*

*Professor of the Department of Philology at Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education and University of Pannonia*

*(Berehove, Ukraine)*

e-mail: [csernicso.istvan@kmf.org.ua](mailto:csernicso.istvan@kmf.org.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4512-988X>

*Anita Márku, PhD, Associated Professor of Linguistics,*

*Docent of Eszterházy Károly Catholic University and ELKH Research Institute for Linguistics (Budapest, Hungary)*



**Summary. Introduction.** *The lexical borrowing is the most obvious consequence of language interactions and bilingualism. The Hungarian language area belongs to eight different states. It is natural and necessary that many loanwords are used in the varieties of the Hungarian language outside of Hungary.*

**Purpose.** *This paper gives a foretaste of the Transcarpathian material of the Termini Hungarian-Hungarian online dictionary, showing how close correlations can be seen between social and political changes occurring in Hungarian-speaking regions outside Hungary and the extension of the material of that online dictionary. The analysis points out that the varieties of Hungarian in the surrounding countries necessarily exhibit divergent developments in an intimate relationship with the social, political, economic, and cultural state of affairs observable in the individual countries.*

**Results.** *As of the end of September 2022, the dictionary database contained 5,356 dictionary entries (words). Since this online loanword list contains direct borrowings from many languages of the Carpathian Basin that are in contact with Hungarian (mostly from the official or state languages of Hungary's neighboring countries, including Slovak, Ukrainian, Romanian, Serbian, Croatian, Slovenian, and German), the database is a rich source for the study of contacts between Hungarian and Indo-European languages.*

*The Termini Hungarian-Hungarian dictionary provides excellent support for the fact that after the formation of administrative borders, they begin to influence the language varieties spoken within and on the other side of the border.*

*Boundaries define the social networks of language speakers. Relations within the border are strengthened, cross-border relations encounter obstacles. Thus, state borders have a dual nature, as they bring about convergence and divergence at the same time. The varieties spoken within the border begin to approach each other and develop towards equalization, while the varieties spoken on the other side of the border begin to develop separately and may even eventually turn into a new language.*

**Conclusion.** *The online dictionary database creates great opportunities for researching linguistic interactions and word borrowing. This online dictionary can be particularly useful when studying interactions between the Hungarian and Slavic languages.*

**Key words:** *word borrowing, language and society, online dictionary, bilingualism, language contact, language and society.*

Надійшла до редакції: 12.06.22.

Прийнято до друку: 17.08.22.